

БІБЛІОТЕКА „НОВОГО ЛІТОПISУ”
Ч. 1

С. В. САВЧУК

**Цензуроване перевидання „Кобзаря” з поясненнями
і примітками д-ра Василя Сімовича з 1921 року**

Вінніпег, Ман., 1962

НОВИЙ ЛІТОПИС

КВАРТАЛЬНИК СУСПІЛЬНОГО ЖИТТЯ, НАУКИ І МИСТЕЦТВА

Видав.: Видавниче Т-во „Новий Літопис”

РЕДАГУЄ КОЛЕГІЯ

Головний редактор д-р Юрій Мулик-Луцик

Передплата: на рік — \$3.00; окреме число 75 ц.

The NEW CHRONICLE

SOCIAL, SCIENTIFIC and ART QUARTERLY

Published by: The New Chronicle Publishing Society

Edited by EDITORIAL COMMITTEE

Editor-in-chief: Dr. G. Mulyk-Lucyk

Subscription: \$3.00 a year; 75c. single copy.

Address: THE NEW CHRONICLE,

P. O. Box 3525, Sta. "B",

Winnipeg 4, Man.

Ч. 1 (2)

Січень - березень, 1962

Рік II

З М І С Т :

	Стор.
Редакційна: "COMPETITION"	1
Д-р Яр Славутич: ПАМ'ЯТНИК ШЕВЧЕНКОВІ У ВІННІПЕЗІ	6
Протопресв. д-р С. В. Савчук: ЦЕНЗУРОВАНЕ ПЕРЕВИДАННЯ „КОБЗАРЯ" З ПОЯСНЕННЯМИ І ПРИМІТКАМИ Д-РА ВАСИЛЯ СІМОВИЧА З 1921 РОКУ	7
Проф. П. К. Ковалів: ДО ІСТОРІЇ І ПРОБЛЕМИ ЦЕРКОВНОЇ МОВИ	26
Проф. Василь Іванис: ВАЖЛИВІШІ МОМЕНТИ В ЖИТТІ КУ- БАНЦІВ У НОВІТНІЙ ІСТОРІЇ	38
Дмитро Білас: ЧИ СПРАВДІ „ВИКОПАЛИ СТАРИННУ УКРАЇН- СЬКУ БАЗИЛІКУ КОЛО КЕЛЬЦЬ"?	54
Д-р Павло Мащенко: СПІВИ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕРКВИ	67
Василь Буряник: ДО ІСТОРІЇ ДВОМОВНИХ ШКІЛ У МАНІТОБІ	72
З рецензій	78
Пожертви на Видавничий Фонд	80

Обкладинка М. Битняського

БІБЛІОТЕКА „НОВОГО ЛІТОПISY”
Ч. 1

С. В. САВЧУК

**ЦЕНЗУРОВАНЕ ПЕРЕВИДАННЯ „КОБЗАРЯ”
З ПОЯСНЕННЯМИ І ПРИМІТКАМИ
Д-РА ВАСИЛЯ СІМОВИЧА З 1921 РОКУ**

**ВИДАВЦІ ПЕРЕІНАЧИЛИ ТЕКСТ ПОЯСНЕНЬ
Д-РА СІМОВИЧА**

*з бібліотеки
Анни Фігус-Ралько,
Вінніпег, Канада.*

Відбитка з „Нового Літопису”
ч. 1 (2), січень-березень 1962

Вінніпег, Ман., 1962

Національна бібліотека України
імені В.І.Вернадського
Відділ комплектування
іноземною літературою

С. В. Савчук

**ЦЕНЗУРОВАНЕ ПЕРЕВИДАННЯ „КОБЗАРЯ”
З ПОЯСНЕННЯМИ І ПРИМІТКАМИ
Д-РА ВАСИЛЯ СІМОВИЧА З 1921 РОКУ**

**Видавці переіначили текст пояснень
д-ра Сімовича**

У 1960 році Інститут Шевченкознавства Української Вільної Академії Наук у Канаді і Клуб Приятелів Української Книжки (видавець Іван Тиктор) перевидали „Кобзаря” Тараса Шевченка з поясненнями і примітками д-ра Василя Сімовича, що був виданий в Лайпцігу 1921 року заходом Євгена Вирового. На титульній сторінці перевиданого „Кобзаря” читаємо, що це — „друге справлене й поширене видання за редакцією д-ра Ярослава Рудницького”.

У своїй передмові до цього перевиданого „Кобзаря” проф. Яр. Рудницький між іншим каже, що книжка ця перевидається для того, „щоб відзначити століття появи „Кобзаря” з 1860 року (третє видання) й століття з дня смерті великого Генія України Тараса Шевченка (1861-1961)”, як також для того, щоб „вдоступнити Шевченкове слово якнайширшим колам української Громадськості в краю й на еміграції”.

Перевидати цього „Кобзаря” д-р Яр. Рудницький уважав потрібним ще й тому, що „це є найпопулярніше, найприступніше видання Шевченкових поезій для широких мас”; що „це видання дає націо-нальну інтерпретацію творчості Генія, таку інтерпретацію, яка неможлива сьогодні в українській Батьківщині, де Шевченка змальовують як виключно соціального бунтаря й подвижника українсько-російського братання”; а врешті ще й тому, що „однотомник Сімовича-Вирового сьогодні рідкісне видання. Власне незабаром святкуватимемо 40-ліття його появи й — головню на американському континенті — ця книжка належить до бібліографічних раритетів”.

З бібліотеки
Анни Фігус-Ралько,
Вінніпег, Канада.

Щодо згідності тексту перевиданого „Кобзаря” з оригінальним текстом праці Сімовича з 1921 року, то д-р Яр. Рудницький пише про це у своїй передмові таке:

„Це видання — фототипічний передрук Сімовичевої праці. Тільки в декількох місцях змінено, чи скорочено його пояснення відповідно до новіших дослідів. В основу наших змін, доповнень, чи скорочень лягли пояснення проф. Д. Дорошенка, першого Президента УВАН, що їх він подав у празькому виданні „Кобзаря” з 1940 року в співпраці д-ром Ст. Сірополком. З уваги на загострені віровизнаневі відносини на еміграції тут і там вилишено в коментарях Сімовича уваги, що могли б образати почуття вірян однієї чи другої Церкви” (підкресл. мое — СВС).

Перед тим, поки почнемо розглядати ті зміни та скорочення, які д-р Яр. Рудницький поробив у коментарях д-ра Василя Сімовича — нібито „відповідно до новіших дослідів”, треба перше звернути увагу на іншу, хоч може й менше важливу, але все ж таки помітну характеристику цього перевиданого „Кобзаря”, а саме: як видавці презентують це своє перевидання вже в самому його заголовкові. Отож, на титульній сторінці читаємо, що це є „друге справлене й поширене видання за редакцією д-ра Ярослава Рудницького” (підкресл. мое — СВС). Але, коли порівняти оригінал Сімовичевого видання „Кобзаря” з його „фототипічним передруком”, то стає видно, що ніякого „поширення” в ньому немає, — хіба що таким „поширенням” д-р Яр. Рудницький вважає титульну сторінку в англійській мові, якої у виданні Сімовича немає, та його (д-ра Рудницького) передмову, яка заповнює собою не повних півтори сторінки. Коли ж узяти до уваги, що до головного тексту „Кобзаря” видавці нічого нового не додали, а ще й скоротили коментарі д-ра Сімовича, то стане ясно, що це перевидання є підстави вважати не „поширенням”, а навпаки — скороченим виданням „Кобзаря” з поясненнями д-ра Сімовича*).

* В українському заголовку подано, що це є „друге справлене і поширене видання”, а в англійському, — що це „друге справлене видання”: „Second revised edition”, отже тут слова „поширене” вже не додано.

Як уже було сказано, д-р Рудницький у своїй передмові між іншим пише:

„Це видання — фототипічний передрук Сімовичевої праці. Тільки в декількох місцях змінено, чи скорочено його пояснення відповідно до новіших дослідів”.

Але в котрих саме місцях та скільки цих „змін, чи скорочень” пороблено, цього д-р Рудницький не уточнює ані у своїй передмові, ані при змінах пояснень д-ра Сімовича, отже читач не знає, котрі з пояснень належать д-рові Сімовичеві, а котрі з них додав від себе д-р Рудницький. Якщо д-р Рудницький думав цим способом відхилити від себе масову критику з боку читачів за зміст його змін, чи скорочень, то це йому великою мірою вдалося, бо, як це він сам пише, „Кобзар” Сімовичевого видання „належить до бібліографічних раритетів”, його мало хто має, — отже хто буде мати можливість порівняти перевиданий текст коментарів з текстом оригіналу? Треба признати, що такий прихований спосіб „змін, чи скорочень” творів, а вже головню померлих авторів, дуже зручний для тих, хто це чинить, — але чи він оправданий і справедливий як по відношенні до авторів, які вже не спроможні автентичність своїх видань перед їх спотворенням захищати, так і по відношенні до широкого загалу читачів, які не мають можливості передруку з оригіналом порівняти? Відповідь на це питання залишаємо за читачами.

Щоб знайти, в яких саме місцях та які зміни в поясненнях д-ра Сімовича були пороблені, авторіві цієї статті треба було Сімовичеве видання „Кобзаря” порівняти з його перевиданням за редакцією д-ра Рудницького від початку до кінця: сторінка за сторінкою, примітка за приміткою. Таких місць не так уже й багато, але щоб їх відшукати, треба було уважно перелисткувати всю книжку — понад 460 сторінок друку.

У своїй передмові д-р Рудницький подає дві причини, чому він поробив зміни та скорочення в коментарях

д-ра Сімовича; одна з цих причин ніби ця, що деякі пояснення д-ра Сімовича вже застарілі, і він виправив їх „відповідно до нових дослідів”; друга ж причина, за його власними словами, така:

„З уваги на загострені віровизнаневі відносини на еміграції тут і там вилишено в коментарях Сімовича уваги, що могли б образати почуття вірян однієї чи другої Церкви”.

Д-рові Рудницькому можна б тільки висловити признання за його таке уважливе відношення до „почуття вірян однієї чи другої Церкви” (Православної, чи Католицької), як би не те, що, як це видно на матеріялі пороблених ним змін і скорочень у примітках д-ра Сімовича, йому йдеться не так про „почуття вірян” обох Церков, як скоріш про „почуття вірян” головно Католицької Церкви. Щодо мотиву католицтва, то тут треба пам’ятати, що д-р В. Сімович сам був віруючим греко-католиком, і не можна навіть припускати, що б він у своїх коментарях міг написати щось таке, що не було б згідне з історичною правдою, а що могло б греко-католиків образати. Але щодо вірян Православної Церкви, то треба сказати, що то, власне, в „поправках” д-ра Рудницького знаходяться такі місця, які справді образують православних українців.

Перше „виправлення” д-ром Рудницьким пояснень д-ра Сімовича знаходимо на сторінці 21, де д-р Рудницький усунув цілу Сімовичеву примітку про значення слова „уніяти” (в поемі „Тарасова Ніч”), а на її місце вставив своє власне вьяснення цього слова („уніяти”). Але він, на жаль, не каже, що Сімовичеве вьяснення згаданого слова він підмінив своїм власним, отже таким чином він уводить читача в оману, — бо читач вірить, що він читає автентичне пояснення д-ра Сімовича. Щоб читачі могли самі порівняти тексти обидвох цих пояснень слова „уніяти”, а одночасно познайомитися з методою і напрямком „виправлень” пороблених д-ром Рудницьким у дальших текстах д-ра Сімовича, то тут подаємо обидва ці пояснення повністю:

Пояснення д-ра В. Сімовича:

„5) Уніяти — од слова „унія“, себто, злука з католицькою церквою, яку проголошено в Бересті 1596. р. Польський уряд думав таким чином приєднати собі весь український нарід, щоб потім того легше його сполячити. Він то й піддержував усюди уніятів проти православних, права рйжні їм давав. Але ж опісля, як виявилось, що уніяти Поляками не поробились, польський уряд почав і на них так дивитися, як і на православних. Там де Поляки мали більше сили, унія залишилася й досі, через те між Українцями й досі налічується до чотирі з половиною мільйони уніятів (в західній Україні — в Галичині, та ще тій частині, що колись належала до Угорщини; там поробили Українців уніятами Мадяри). Найбільша рйжниця та, що уніяти визнають папу римського головою церкви, як усі католики. А так, то богослуження в уніятів таке ж, як у православних. Боровся народ із унією не через ці правди віри (догмати), але через те, що унія нищила в церкві громадський виборний лад, якого унія не давала. А що ще й польський уряд задля своєї мети накладав унію народові, то вона стала йому більш не-нависна, ніж католицтво”.

Пояснення д-ра Яр. Рудницького:

„5) Уніяти — українці, що злучилися з католицькою Церквою в Бересті в 1596 р. („Берестейська унія“), зберігаючи обрядову (грецьку), адміністративну, дисциплінарну й узагалі церковно-культурну окремішність. Берестейська унія й опозиція проти неї розщепила українську Церкву й народ і викликала довготривалу боротьбу. В Західній Україні з'єднана „греко-католицька“ (як її там називали) Церква стала заборолом українства й національною Церквою в опозиції до польського (латинського) католицтва, поклавши „великі заслуги в ділі збереження української народности“ (Д. Дорошенко). В 17-ому й 18-ому століттях в козацькій Україні ставилися до унії й уніятів дуже вороже. Так ставився до неї теж і автор „Истории Руссов“, а за ним і інші українські історики, що з них черпав Шевченко свої відомості; він уважав уніятів за помічників поляків у поневоленні України (Д. Дорошенко)”.

Друге, ще важливіше, місце, в якому д-р Рудницький підмінив пояснення д-ра Сімовича своїм власним поясненням, знову таки не виявляючи цього, знаходиться на 50-й сторінці, в примітці до поеми „Гайдамаки“, підрозділ „Ярема“. Цим разом уже йдеться про значення слів „схизма“, „схизмати“. Ось пояснення д-ра Сімовича:

„5) Неунітів Ляхи називали схизматами. Т. Ш. Схизма (грецьке слово) — по-нашому розкол, що то

ніби православні відколотись од одної церкви, католицької, як це розуміють католики; виходить, що по-їхньому всі православні — схізмати. А православних конфедерати не любили, вони тягли за уніятів руку”.

Це Сімовичеве пояснення д-рові Рудницькому не сподобалося, по-перше, мабуть, тому, що д-р Сімович відкидає римську думку, „що то ніби православні відколотись” від єдиної Христової Церкви та що ніби тією єдиною Церквою була Церква католицька; і, по-друге, мабуть тому, що д-р Сімович пригадує, що конфедерати (а це були польські збройні сили) православних не любили, а „тягли за уніятів руку”, тобто помагали уніятам проти православних. Отож д-р Рудницький пояснення д-ра Сімовича усунув, а на його місце вставив своє власне, також і цим разом не виявляючи, що він це робить. Ось пояснення д-ра Рудницького:

„5) Неуніятів ляхи називали схізматами. Т. Ш. Схизма (грецьке слово) — по-нашому розкол. В розумінні католицької Церкви схізмати ті, що відколотись від одної Христової Церкви, католицької, за царгородського патріярха Михаїла Керуларія в 1054 році. „Християнство в українській київській державі поширилося ще до розділення Церкви в 1054 р.” (М. Кобрини, „Українське Православне Слово”, X, ч. 7/1959, стор. 4)”.

У цьому поясненні д-ра Рудницького на особливу увагу заслуговує останнє речення, яке він виписав з довшої статті проф. М. Кобрини п. н. „В обличчю Унії”, що публікувалася в кількох числах „Українського Православного Слова”, а вже особливо помітна ця інтерпретація, якою д-р Рудницький пробує це речення по-своєму навітлити. Цим реченням у статті проф. Кобрини є ось це: „Християнство в українській київській державі поширилося ще до розділення Церкви в 1054 р.” Нащо ж д-р Рудницький його зачитував, із статті проф. Кобрини, і що він хоче ним доказати? Відповідь на це питання може бути тільки така:

У першій половині 17-го століття у Вільні жив монах Лев Кревза-Ржевуський (помер 1639 року), білорус з походження, поляк з виховання (відоме колись: gente Ruthe-

nus, natione Polonus), який сильно поборював православних, а обороняв і поширював унію. Він написав по-польському книжку п. н. „Obrona jedności cerkiewnej або dowody, którymi się pokazuje, iż grecka cerkiew z łacińską ma być zjednoczona”. У цій книжці Кревза пустив друком у хід фабрикат-видумку, що до часу розподілу Церкви 1054 року Східня Православна Церква нібито підлягала римському папі; а що Русь-Україна була охрещена 988 року, тобто 66 роками раніше перед розподілом Вселенської Церкви, то з цього ніби виходить, що й Русь-Україна була охрещена в католицькій вірі та що Українська Церква до 1054 року була католицькою й визнавала папу. А якщо це так було, то унія, заведена 1596 року, була тільки поворотом православних назад до „предківської” віри, — віри католицької. Визначний український історик літератури Михайло Возняк, греко-католик, доказав, що Кревзі помагав писати його вище згаданий твір Йосафат Кунцевич, та що правдоподібно Кунцевич також був автором тої видумки про охрещення України в католицькій вірі. Що Кунцевич міг справді бути автором цієї видумки, це видно хоч би з того, що, як подає Михайло Возняк, один із свідків у справі канонізації Йосафата Кунцевича сказав під час опитування, що Йосафат, „будучи віленським архимандритом, уложив зо східнославянських літописів Оборону єдности, доказуючи, що унія була на Русі від початку св. віри”, тобто від охрещення Русі*).

Цю видумку Кревзи-Кунцевича згодом почали ширити католицькі псевдо-історики (але не такі поважні католицькі історики, як Возняк, Крип'якевич, Кордуба та їм подібні), а тепер, виходить, що д-р Рудницький також її захищає. І ось, власне, на підсилення цієї видумки він вихоплює із статті М. Кобрини одне-однісеньке речення, і то підрядне, і висуває його, як ніби доказ, що, мовляв, і православні авторитети признають, що перед

* Михайло Возняк: Історія Української Літератури. Т. II. Віки XVI-XVII. Перша частина. Львів, 1921, ст. 234-36, 262.

1054 роком Україна була в єднанні з Римом. Якщо д-р Рудницький бажає мати своїми менторами у справі історії Української Церкви Кревзу й Кунцевича, — то це його особиста справа; але виривати з контексту статті проф. Кобрини одне підрядне речення й нав'язувати йому своїм коментарем неправдивого значення, що незгідне з цілістю статті проф. Кобрини, — то це вже таке явище, що стає врозріз не тільки з повагою науки, але навіть з елементарною журналістичною етикою.

Нижче приводимо довший витяг із статті проф. Кобрини, в якій знаходяться й ці слова, що їх зачитував д-р Рудницький (подаємо їх чорним друком), а читач нехай вже сам скаже, чи д-р Рудницький правдиво їх інтерпретує:

„В грекокатолицькій газеті „Нова Зоря” (ч. 26, 27 і 29 р. 1937) було надруковано ряд статей п. н. „Історичне право унії на Волині”, в яких проводилась думка, що український народ спочатку був в єднанні з Римом, бо „Візантія в віках дев'ятим, десятим і аж до першої половини одинадцятого признавала головою християнства Папу Римського й йому підчинялась. Відірвалася Візантія від Апостольського Престолу формально щойно 1054 р., за царгородського патріярха Михаїла Керуларія. Прийняте на Україні християнство хоч було і східне, візантійське та не православне в теперішньому його розумінні, а католицьке. А що Волинь прийняла християнство з Києва і належала до Української Держави великого князя Володимира Великого, то первісне християнство також на Волині було католицьке” (ч. 26).

„В цих словах „Нової Зорі” правдиве є лише те, що християнство в українській київській державі поширилося ще до розділення Церкви в 1054 році. А твердження про католицький характер первісного християнства на українських землях і про признання нашими предками влади римського папи є зовсім неправдиве... Якщо автор статті в „Новій Зорі” признає первісне християнство на українських землях „східним, візантійським”, то ясно, що воно не могло бути католицьким, залежним від римського єпископа, бо східне православ'я, як вище сказано, відкидало намагання римського папи стати головою всієї християнської Церкви, і саме розділення Церкви сталося з причини цього намагання”. (Проф. М. Кобрини, „Українське Православне Слово”, ч. 7, 1959 р.).

Тенденційність „виправлень” д-ра Рудницького виразно виявляється на сторінці 83, в 2-й примітці до по-

еми „Гайдамаки”, підрозділ „Гонта в Умані”, про значення слова „Базиліяни”. Д-р В. Сімович дав до цього слова таке пояснення:

„2) Базиліяни — це польська назва Василіян, уніятських ченців, що вдержували скрізь по Україні свої школи. Школи були досить добрі, і тому до них багаті люде (шляхта й попи) посилали своїх дітей. Тільки ж у них не то що не звертали уваги на національне виховання, а навпаки виховували у зневажисті до всього, що українське (православне). Через те з тих шкіл виходило багацько відступників од рідного народу, ренегатів” (підкреслення моє — СВС).

А як передає це пояснення д-р Рудницький? Коротко кажучи, він залишив з нього лише два перші речення, а останні двоє речень, підкреслених чорним друком, зовсім викинув. Яка причина цієї операції — не трудно догадатися.

Але цензорська рука д-ра Рудницького найтяжче відбилася на вступі д-ра Сімовича до поеми „Єретик” або „Іван Гус”, що в Сімовичевому виданні знаходиться на 131-ій сторінці, а в перевиданні д-ра Рудницького — на 132-ій сторінці.

Щоб зміст цієї поеми належно зрозуміти, для того треба знати її історичне підґрунтя, а саме: хто Іван Гус був, що він робив, чого навчав та за що його т. зв. Св. Інквізиція Католицької Церкви спалила на кострі. Такий історичний підмурівок д-р Сімович дав у своєму довшому вступі до цієї поеми. Цей вступ займає півтори сторінки друку (78 рядків), і д-р Сімович розповідає там про тодішні відносини в Католицькій Церкві: про боротьбу між папами і світською владою за верховодство над людьми та про папську схизму, під час якої було по два, а то й іноді по три папи одночасно, а також про різні зловживання, що тоді були в Католицькій Церкві, і, вкінці, про ті події, що настали по спаленні Гуса, — про т. зв. гуситські війни в Чехії.

Д-р Рудницький увесь цей вступ викинув, а на його місце вставив своє власне пояснення, — на 14 рядків друку, в якому, між іншим, він ні одним словом не згадує ні про

Католицьку Церкву, ні про папу... У висліді — з викинення оригінального вступу д-ра Сімовича залишилася в перевиданні д-ра Рудницького ціла сторінка порожньою, і д-р Рудницький виповнив її портретом московського письменника М. В. Гоголя, що походив з українців, але писав по-російськи, і не мав нічого спільного з українською літературою.

Щоб читач сам міг порівняти текст пояснення д-ра Рудницького з оригінальним текстом д-ра Сімовича, подаємо обидва тексти дослівно.

Пояснення або вступ д-ра Сімовича:

„Іван Гус“ — поема історична. Щоб гаразд її зрозуміти, то треба знати, як воно було з Гусом та як до того дійшло, що його спалили. На заході Європи довго велася боротьба межі папами й цісарями, кому панувати на світі, хто кого має слухати. Ось у 13 ст. перемогли папи (Іннокентій III.), але ж у 14. вже світська влада, цісарі, отряслися від панування папів. Річ у тому, що папи, одержавши перемогу над цісарями, почали було дуже погано в церкві хазяювати: роздавали собі церковні добра, кому хотіли, накладали великі оплати на народ, завели церковні драчки, що за гроші можна було собі і спасення душі купити, і, крім того, самі жили дуже розкішно та не дуже додивлялися ні до моральности своєї, ні своїх попів. І ось у 14. ст. французький король Пилип Гарний скликав (1302. р.) відпоручників і світських і духовних, і вони вирішили, що король від папи незалежний. Папа тодішній (Боніфатій VIII.) обурився й почав визволяти народ од присяги королеві, але ж на нього зробили збройний напад і мало його не вбили. Другий папа прокляв тих напасників, але ж із того прокляту ніхто собі вже нічого не робив, і як уже вибирали нового папу, то король перепер вибір такого, як йому хотілося, та ще до того француза (досі були все Італійці), а цей новий папа (Климент V.) уже й до Риму не поїхав, а засів собі в Авініоні (1309) в південній Франції. Італійці, невдоволені тим, що папа сидить у Авініоні, вибрали собі нового (1378) — і тоді почалася т. зв. папська схизма (розкол). Кардинали — ті, що найвищі після папи — обох папів хотіли було порозумітися, скликали собі собор до Італійського міста Пізи (1409), скинули там обох папів і вибрали третього — але ж зла не усунули, бо тепер замість двох папів — було їх уже три.

Саме тоді англійський учений Вікліф (1330-1384), професор оксфордського університету, зачав виступати проти багатства попів, проти черців, що жили неморально, проти церковних владик та проти тих правд, що їх проповідувала католицька церква (проти дог-

нів). Попи заворушилися, але ж Вікліфа взяли в оборону вельможі і князі, що заздрим оком дивилися на панування церкви, Вікліф зискував собі що раз більше прихильників, і наука його почала вже й між простим народом ширитися. З Англії думки Вікліфа через чеську королеву, що була споріднена з англійським двором, перенеслися до Чехії. Гарячим провідником цих думок став чеський проповідник-богослов, Ян (Іван) Гус, із села Гусниця (род. 1369), і народ почав сильно до нього горнутися. Ще саме тоді на празькім університеті (на найвищій школі) вибухли непорозуміння між чеськими й німецькими студентами, Гус станув за Чехів — слава його між Чехами зростає ще більше, і число його прихильників росло та росло. Вищі духовники почали на нього відказувати, але ж чеський король В'ячеслав (Václav) узяв його в оборону. Тоді празький митрополит казав попалити всі твори Вікліфа, Гуса осудив та прокляв, а й папа кинув і на нього клятву й на столицю Чехії, Прагу, за те, що в тому місті проживав Гус. Король порадив Гусові кинути Прагу. І він собі й поїхав на села й, під опікою чеських вельмож, далі ширив між народом і словом і книжкою свої думки: виступав проти зловживань у католицькій церкві.

Тоді ж новий цісар Жигмонт скликав до Констанци — місто у провінції Баден у Німеччині — собор, щоб уладити справу з трьома папами (1414). Собор ухвалив, що він вищий за папу, скинув усіх трьох папів та вибрав нового (Мартина V.). Тоді до собору відкликався й Гус і зажадав, щоб його вислухали. Король дав йому залізний лист безпеки, що ніхто йому нічого не міг учинити, але ж його празькі противники таки його перехопили та до тюрми вкинули. На соборі Гуса до викладу допустили, але ж до розправи, до диспути (розмови) ні — бо вже перед тим осудили його науку, — а тільки зажадали, щоб він одкликав усе, що досі навчав, та признав хибним. Гус не послухався, і його, як еретика, по середньовічному закону, спалили на кострі (1415 р.).

Після смерті Гуса в Чехії вибухло велике обурення і проти церковної влади і проти світської, що допустила до спалення Гуса. Почалися т. зв. гуситські війни (1420-1434). Між Гуситами, себто, прихильниками Гуса, було дві течії: поміркована й гостра (радикальна). Перша хотіла тільки деяких змін, другі раді були все перевернути на старий, християнський лад: не признавали церкви, а сходилися на молитву під голим небом у таборі (там тепер є й місто Табор), відкидали попів, проповідували спільність маєтків, повну рівноправність людей і т. д. Провідником цих останніх був Ян Жижка з Троянова — і під його проводом Гусити вели майже цілих п'ятнадцять літ щасливу боротьбу за свої погляди. Боротьба ця мала потрохи й національний характер, бо ті, що з ними Гусити боролися, були то Німці, то понімецькі Чехи.

Іван Гус — це національний чеський герой, і пам'ять його ду-

же високо стоїть у кожного Чеха. У Празі поставлено йому чудовий пам'ятник, а в 1915. р. відбувалися в його честь по цілій Чехії великі обходи-свята.

Шевченко високо ставив Гуса й за те, що він як Слав'янин боровся з німцями за волю Чехів, а ще більше за те, що він сміло голосив п р а в д у, і за правду смерть мученика потерпів. А в тих роках (1843-1845) усі поеми Шевченка переповнені думками про правду та волю.

У поемі є деякі історичні неточности; на них ми вказуємо в поясненнях до самої поеми.

Поема присвячена чеському вченому Шафаржікові за те, що він теж боровся за кращу долю Чехів — що він „засвітив світоч правди й волі“. Кажуть, що як Шафаржік прочитав „послання“, що Шевченко йому написав, то розплакався.”

Пояснення д-ра Рудницького:

„Головна постать цієї поеми — чех Іван (Ян) Гус (1369-1415), що був професором, а потім і ректором університету в Празі. Він постав проти різних надуживань церковної влади, а зокрема проти продажу т. зв. індульгенцій, тобто посвідок про відпущення гріхів. Духовенство викляло Гуса, як еретика й бунтівника. Його справу поставлено на розгляд церковного собору в Констанці над Боденським озером (у південній Німеччині) 1414 року. Гус сміливо поїхав до Констанци, щоб там боронити своїх поглядів, але його замкнули до тюрми й, коли він не згодився відмовитися від своїх писань, його спалили на огнищі під Констанцею влітку 1414. Іван Гус, що в своїй науці багато в чому наслідував англійського церковного реформатора Івана Віклефа (1330-1384), став предтечею загального реформаційного руху в середній Європі, головню в Чехії й в Німеччині. (За Д. Дорошенком).”

Підмінюючи пояснення д-ра Сімовича до поеми „Іван Гус“, д-р Рудницький попав, як то кажуть, в тенети, які сплелися з його власного пояснення до цієї поеми. Це його пояснення знаходиться на 132-ій сторінці, а зараз таки на 134-ій сторінці в перевиданому д-ром Рудницьким „Кобзарі” знаходимо ось цю примітку д-ра Сімовича до цих слів з поеми „Іван Гус”: „А на апостольським престолі, Чернець годований сидить”:

„6) на престолі апостола Петра, на папським; у Римі сидів тоді розпусний і грошелюбний Іван ХХІІІ., що за гроші, справді, давав розрешення від гріхів (у найми оддавав рай); крім нього, в Авініюні був Бенедикт ХІІІ., а в Пізі Григорій ХІІ. (гл. ввід до „Гуса”).”
Підкреслення мое — СВС.

Є підстави припускати, що д-р Рудницький, не завважив цієї примітки д-ра Сімовича, бо якщо б він її завважив, то, мабуть, був би або змінив її, або й зовсім викреслив. Свої припущення основуємо на двох аргументах: по-перше, у своєму поясненні до поеми „Іван Гус” д-р Рудницький викинув усі неприхильні згадки про папство, отже трудно повірити, що б він у цій примітці зумисне зберіг Сімовичеву згадку про „розпусного і грешелюбного”, як каже д-р Сімович, папу Івана XXIII, та про те, що тоді були одночасно три папи, і кожен з них проголошував себе так званим правдивим і самотнім наслідником Апостола Петра; по-друге ж, ця Сімовичева примітка відсилає читача по докладніші відомості про тодішній стан папства до того пояснення чи введення, яке д-р Сімович написав, а д-р Рудницький його викинув, отже вийшло так, що д-р Сімович посилає читача до того свого джерела, яке вже не існує в перевиданні д-ра Рудницького.

Подібне явище скоїлося й щодо примітки на 350-ій сторінці — на тему польського короля Жигмонта, — і в цій своїй примітці д-р Сімович, між іншим, написав ось що:

„Польський король Жигмонт, чи Сигизмунд III., із шведського роду Вазів (1618-1632), дуже потурав Єзуїтам і йшов на руку Унії (гл. ст. 21, пом. 5) в боротьбі з православною вірою. За його часів уладжували погроми на православні церкви: розбивали замки, ламали двері й т. д. У Вільні раз короля Жигмонта на колінах просили міщани не насилувати їх та не відбирати їм церкви, але це нічого не допомогло (про це пише проф. Грушевський у своїй „Історії України”, том VI, стор. 585.)” — Підкреслення моє — СВС.

І в вищеподаній примітці д-р Сімович відсилає читача за додатковими інформаціями (про ролю Жигмонта в поширенні ним унії) до своєї попередньої примітки на 21-ій сторінці. Але ж бо д-р Рудницький і цю примітку (на 21-ій сторінці) д-ра Сімовича викинув, а на її місце вставив своє власне пояснення, в якому ролю польської влади по відношенні до унії та Православної Церкви, він, д-р Рудницький, представляє зовсім інакше, ніж це предста-

вив д-р Сімович. Отже читач, порівнюючи примітку на 350-й сторінці з приміткою на 21-й сторінці, знайде два протилежні погляди про одну й ту саму справу: один погляд д-ра Сімовича, а другий д-ра Рудницького. Читач, який має тільки перевиданого „Кобзаря” за редакцією д-ра Рудницького, не буде знати, з якої причини ця протилежність поглядів постала, і він, очевидно, буде винувати за це д-ра Сімовича, що він, мовляв, сам собі суперечить, бо про одну й цю саму справу він в одному місці, мовляв, говорить одне, а в другому — друге.

У своїй передмові до обговорюваного нами „Кобзаря” д-р Рудницький заявляє, що він свої зміни в поясненнях д-ра Сімовича поробив на основі пояснень проф. Д. Дорошенка до „Кобзаря” празького видання. Дослівно він говорить про це так:

„В основу наших змін, доповнень, чи скорочень лягли пояснення проф. Д. Дорошенка, першого Президента УВАН, що їх він подав у празькому виданні „Кобзаря” з 1940 року в співпраці д-ром Ст. Сірополком”.

„Кобзар” празького видання вийшов тиражем тільки в 2000 примірників — отже небагато, а до того ж ще він появився в перших роках II світової війни, отже в Канаді і в США він не був відомим так довго, поки по цій війні дехто з найновішої іміграції не привіз його з собою. Отже можна без ризику сказати, що це празьке видання „Кобзаря” являється рідкісним (принаймні на американському континенті) не менше „Кобзаря” видання д-ра Сімовича з 1920 року. Це значить, що масовий читач не має можливості порівняти „Кобзаря” Сімовичевого видання, перевиданого д-ром Рудницьким, з цим празьким виданням „Кобзаря”, — отже тому масовий читач не може перевірити, чи „зміни, доповнення, чи скорочення”, що їх д-р Рудницький поробив у поясненнях д-ра Сімовича, є справді основані на поясненнях проф. Дорошенка в празькому виданні „Кобзаря”. Ми є тут у кращому положенні, що все ж таки могли таке порівняння зробити, але, на

жаль, мусимо сказати, що цензурна рука д-ра Рудницького не пощадила також і пояснень проф. Д. Дорошенка, першого президента УВАН. Тут подамо, як ілюстративні факти, кілька прикладів.

Вище ми дослівно зацитували замітку д-ра Рудницького до слова „уніяти” (в поемі „Тарасова Ніч”), якою він підмінив пояснення д-ра Сімовича та в якій д-р Рудницький аж два рази посилається на авторитет проф. Дорошенка. А тепер, нижче, наводимо пояснення проф. Дорошенка цього слова. Порівнюючи Дорошенкове пояснення слова „уніяти” з поясненням цього слова в д-ра Рудницького, уважний читач легко спостереже різницю між ними. Ось пояснення проф. Дорошенка:

„Року 1596 в Бересті проголошено унію — злуку православної церкви з римо-католицькою, але більшість українського народу, особливо козаків, на те не погодились, бо вважали, що це діло поляків, які хочуть порізнити український народ на релігійному ґрунті, щоб тим легше собі його підпорядкувати. Тому козаків завзято боролись проти унії. Правда, пізніше унія подекуди, як от у Галичині, стала українською національною церквою й поклала великі заслуги в ділі збереження української народності, але так сталося аж геть пізніше, у XVIII ст., а в XVII ст. на козацькій Україні ставились до унії і до уніятів дуже вороже. Ставився до унії вороже й автор „Історіи Русовъ”, а за ним і інші українські історики, що в них черпав Шевченко свої відомості про унію та про уніятів. Він уважав їх за помішників поляків у ділі поневолення України”. („Кобзар” празького видання, 1920 р., ст. 19).

Як уже було сказано вище, д-р Рудницький змінив примітку д-ра Сімовича про „Базиліян” (у поемі „Гайдамаки”, підрозділ „Гонта в Умані”) таким способом, що викинув з неї два останні речення, в яких д-р Сімович негативно висловився про Василянські школи; тими реченнями були ось ці:

„Тільки ж у них (тобто у Василянських школах — СВС) не то що не звертали уваги на національне виховання, а навпаки виховували у зненависти до всього, що українське (православне). Через те з тих шкіл виходило багатько відступників од рідного народу, ренегатів”. (Підкреслення мое — СВС).

Якщо б хто мав оригінальне Сімовичеве видання „Кобзаря” та перевидання його д-ром Рудницьким, але не мав би „Кобзаря” з поясненнями проф. Дорошенка, то той міг би подумати, що ці два речення з пояснення д-ра Сімовича, які ми зацитували вище, д-р Рудницький викинув справді на основі пояснень проф. Дорошенка. Але так воно не є, бо проф. Дорошенко ось що пише про ці самі Василянські школи:

„Базиліане або Василянне, греко-католицькі ченці св. Василя Великого, мали у XVIII в. свої школи на Правобережній Україні, де вчилися переважно діти шляхти. Василянне за тих часів були на Правобережжю зовсім спольщені і виховували своїх учнів у ненависті й прихильності до всього, що православне й українське”. („Кобзар” празького видання, ст. 72; підкреслення мое — СВС).

Вище було згадано також, що вступ д-ра Сімовича до поеми „Іван Гус” д-р Рудницький викинув, а на його місце вставив своє власне пояснення, із закінченням: „За Д. Дорошенком”. Але і в цьому випадкові між поясненням д-ра Рудницького і поясненням проф. Дорошенка є такі поважні розбіжності, що, на нашу думку, д-р Рудницький аж ніяк не має підстави говорити, що, мовляв, в основу цих змін, які він поробив у поясненнях д-ра Сімовича, він поклав пояснення проф. Дорошенка. Пояснення проф. Дорошенка до поеми „Іван Гус” ось таке:

„Героєм поеми являється славний борець за свободу релігійного сумління, чех Іван (Ян) Гус (1369-1415), що був професором, а потім і ректором університету в Празі. Він повстав проти ріжних надужитъ папської влади, а особливо проти продажу т. зв. індульгенцій, себто посвідок про відпущення гріхів. Духовенство викляло Гуса, як еретика і бунтівника. Його справа була поставлена на розгляд церковного собору в Констанці (в південній Німеччині над Боденським озером) 1414 року. Гус сміливо поїхав до Констанци, щоб там боронити свої погляди, але його замкнули до тюрми і, коли він не згодився зріктися своїх писань проти папства в обороні свободи релігійного сумління, його спалили на огнищі (літом 1415 р.). Іван Гус, що в своїй науці багато в чому наслідував англійського церковного реформатора Івана Віклефа (1330-1384), став у свою чергу передтечею загального реформаційного руху в середній Європі, головню в Німеччині”. („Кобзар” празького видання, ст. 113; підкреслення мое — СВС).

Стоїмо на цьому становищі, що кожен, отже й д-р Рудницький також, має право з поглядами даного автора (а в цьому випадкові — д-ра Сімовича) погоджуватися, або не погоджуватися; кожен має право свою згоду чи незгоду доводити до публічного відома письмом і живим словом. Але ніхто, отже й д-р Рудницький також, не має права робити такий т. зв. „передрук” праці якогось б не було автора, і при тому вносити в тексті такі зміни, які в основному фальшують чи викривляють думки автора, а до того навіть не зазначувати місць у тексті, де такі зміни в оригіналі пороблено. Ми переконані, що такий спосіб „перевидання” творів, — а вже тим більше творів уже покійних авторів, — не є ані етичний, ані науковий.

Якщо д-р Рудницький хотів причинитися до перевидання „Кобзаря” з поясненнями д-ра Сімовича, але одночасно в нього були серйозні застереження щодо деяких поглядів чи висловів д-ра Сімовича, він мав до вибору тільки одне з двох: або відмовитися від чести фігурувати на титульній сторінці перевиданого „Кобзаря”, тобто не брати участі в його перевиданні, або заявити про свої застереження у своїй передмові до нового видання. Але він за жодних передумов не мав права робити різні „зміни”, „доповнення” і „скорочення” в поясненнях д-ра Сімовича, і тим чином основно, але скрито викривляти його думки й погляди на обговорювані ним справи.

Автор цієї статті запитував одного поважного науковця, який добре знав д-ра Сімовича, бо й жив з ним близько, якою людиною д-р Сімович був. Відповідь була: „Він був чесний науковець”.

„Чесний!” — ми цієї думки, що це найбільша похвала, яку науковець може собі заслужити. Ми також такої думки, що чесний науковець, — а тим більше, коли він уже покійний, — який вже не може себе й своїх творів захистити, — заслуговує на те, щоб до нього та його творів відноситися по-науковому, а це також значить і по-чесному.

На закінчення, — абстрагуючи від специфічних аспектів цієї справи, тобто — поминаючи питання щодо того, хто підмінив зміст та ідеологію чужої праці, і чиеї саме праці, — pojawiaються вже аспекти загального й принципового характеру цієї справи: і тут на першому місці виринає питання: якою мірою треба міряти розміри цієї справи? Це значить: чи в історії науки взагалі, а в історії української науки зокрема — в минулому, сучасному й майбутньому — ця справа займатиме дуже видне місце? Чи хтось з істориків української науки знає ще якесь подібне явище, яке було б рівне своїми розмірами (звичайно, в негативному сенсі) в історії української науки, — про що було б напевно відомо на основі доказів?

Годі вгадати, як і хто до цієї справи віднесеться тепер, а як поставляться до неї майбутні покоління, і що вони подумають про сучасників. Але, на мою думку, коли виринають питання щодо розмірів цієї справи під кутом її історичних розмірів, то при тому треба мати на увазі таке питання: якої величини ученим був покійний д-р В. Сімович?

На це питання відповідь знаходимо у самого таки д-ра Яр. Рудницького, який 1954 р., між іншим, ось що писав про д-ра В. Сімовича:

„Дня 13 березня 1944 р. у Львові помер на серцеву недугу проф. Василь Сімович, український мовознавець і літератор, дійсний член Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові, визначний український громадянин і педагог, останнім часом перед смертю редактор Видавництва Краків-Львів. Всіх, хто його знав вразила дуже сумно ця велика втрата — велика пустка й незаступна ніким порожнеча залишилася на позиції, що її він заступав... Сімович зретагував перше популярно-наукове всенародне видання Шевченкового „Кобзаря” з докладним життєписом поета та окремими коментарями його творів. Воно — за словами Степана Смалья-Стоцького: „являє собою спробу зробити Шевченківську творчість як найширшим колам громадянства зрозумілою” — і саме в собі виконало задовільно свою функцію... У всіх тих працях виказує Сімович гармонійну пов’язаність наукової інтенції з фактичними даними матеріалу, самостійний методологічний підхід і глибоку обізнаність з літературою предмету... Вшановуючи світлу пам’ять Василя Сімовича, УВАН відбула в 1947 році в Міттен-

вальді (Німеччина) окрему сесію, а в 1953 році — на передодні десятиріччя з дня його смерті — УВАН видала окремий випуск серії „Українські Вчені” — працю проф. П. Ковальова п. н. „Василь Сімович”^{*}). (Підкресл. мое — СВС)

Отже, д-р Сімович, як учений, був найбільшій міри поштаттю, бо він був, як признає д-р Рудницький, „незаступним” у своїй ділянці науки. З того логічний висновок ось цей: якої міри ученим був д-р В. Сімович, такого й історичного розміру є факт переіначення змісту й ідеології тих його писань, що супроводять зрадаганованого ним „Кобзаря”. Далі, якої міри є науковцем д-р Яр. Рудницький, який офіційний науковий та учбовий пост він займає (а він голова УВАН у Канаді і голова Слов’янського департаменту Манітобського університету), то й таким самим, щодо розмірів свого історичного значення й відповідальности, являється обговорюваний тут факт.

Вінніпег, 26-го грудня 1961 р.

^{*}) „Пам’яті Василя Сімовича”, — „Новий Шлях”, ч. 26, Вінніпег, 26 березня 1964 р.

З бібліотеки
Анни Фігус-Ралько,
Вінніпег, Канада.

З бібліотеки
Анни Фігус-Балько,
Імпріер, Канада.